

Dr. Ivan Lah:

S a t ô.

Nisem mislil, da bo prišla. Sto in stokrat je čakala hrepeneča duša po cvetočih gajih v majskih večerih — nikogar ni bilo. Sto in stokrat je zastajal utrip srca, kdaj se bodo zaslišale stopinje zunaj na stopnicah in da nekdo potrka na vrata — nikogar ni bilo.

Čakal sem resignirano. — Ko bi ne bila gejša, sem si mislil, mogoče bi prišla. V zakopanih kotih današnjega sveta utripajo živa srca, hrepeneča po ljubezni, radosti, življenju. Tam žive, kakor biseri, ki so padli med smeti. Nekoč sem v gostilni izgubil biser iz prstana, pomešal se je med smeti in hlapec ga je pometel; drugo jutro ga vrgel na kup, da se je tam izgubil. Ali je tam prenehal biti biser? Ne, ampak kdo bi ga iskal med smetmi. Ko bi ga videl, bi niti ne verjel, da je biser; ako bi se bliščal, bi mislil, da je navadno steklo. Ako pa je vdelan v zlato, ga vidijo vsi in se mu čudijo. V prstan sem dal vdeliti navadno steklo, vsi so mislili, da je biser. Svetilo se je sredi zlata in je imelo v očeh ljudi večjo ceno, nego biser, ki je ležal zakopan med smetmi.

Tako je torej z ljudmi, ki so pozabljeni v zakopanih kotih življenja. Ako jih najdeš in jih pripelješ na jasno solnce, se jim blišči, toda hvaležno poljubljajo roko, ki jih je izpeljala iz teme. Ako jih vzameš s seboj in jim pokažeš vso radost življenja, se začudijo; ako jih povabiš seboj na pot ljubezni, pijejo kakor omamljeni od neverjetnih sladkosti. Sedaj šele začutijo, da so biseri, ki spadajo v zlato.

Tako sem srečal tudi Satô. Bila je gejša v japonski kavarni. Nosila je dolgo modro obleko s kričečimi rdečimi našivki, rokavi so bili dolgi, svileni, v njih se je skoraj izgubilo dvoje drobnih belih rok. Frizuro je imela japonsko in tudi njen obraz je spominjal na Japonko: dolge črne obrvi, mirne oči, nekoliko napete ustnice... Kavarna je bila vsak večer polna gostov, ker je bila nekaj novega. Podobna je bila japonskim ulicam, na obeh straneh japonski paviljoni, po sredi mize in stoli, med njimi so švigale gejše, ki so stregle gostom. Vsaka je imela svoje japonsko ime in gostje so jih klicali po imenih. Tudi Satô so klicali po imenu; rekli so, da satô pomeni po naše bonbonček.

Prišel sem nekoč v kavarno in se vsedel na zadnje mesto v kotu, ki je bilo še prazno. Po kavarni se je valil dim, šum ljudi,

glasovi godbe, žvenketanje kozarcev, klici japonskih imen. Satô je pospravljala po mizi in pri tem sem zapazil, da ima zelo nežno roko. Gledal sem za njo in se mi je zdelo, da se je ozrla. — Priblesla mi je kave in je postala pri mizi.

„Kako vas kličejo?“

„Satô.“

Zdelo se mi je, da se je nasmehnila. Nekdo jo je zopet klical, ni se ozrla.

„Vi ste danes prvič tu?“

„Prvič.“

Odšla je in izginila med nešteti glavami, ki so se gibale v nemirnih kretnjah okoli miz. Čez nekaj časa se je vrnila in se vsedla na stol. Bila je utrujena.

„Ali je zunaj sneg?“

„Da, sneži.“

„Oh, in jaz sem tako daleč doma.“

„Kje stanujete?“

Imenovala je okraj in ulico.

„Tudi jaz stanujem tam.“

„Tako?“

Pogledala me je z neverjetnimi očmi. Nekdo jo je klical: „Kje je Satô, jaz hočem Satô.“

Vstala je, odšla med množico in se dolgo ni vrnila. Prišle so med tem mimo druge gejše, pozdravile so, nasmehnilo se in šle naprej. Čez dolgo se je vrnila Satô, vsedla se na stopnice in gledala utrujeno.

„Ali je sneg zametel ulice?“

„Da, zametel za dve pedi visoko.“

„U, to je mnogo.“

Pogledala me je od strani in je rekla z negotovim glasom:

„Ako stanujete tam, pojdeva skupaj domov, delali bode te gaz.“

„Da, kdaj pojdete domov?“

„Ob treh.“

Zopet je nekdo klical, vstala je mirno in odšla. Ostal sem sam pri mizi in premišljal. Zadnji konec kavarne se je praznil. Nove družbe, ki so prihajale, so ostajale pri vratih, pri godbi. Satô je stala v sredi med mizami in star plešast človek je stegoval po nji svoje roke. Umikala se mu je in govorila z mladim študentom, ki je sedel pri drugi mizi. Čez nekaj časa se je vrnila v zadnji konec.

„Danes dolgo ne bodo odšli,“ je rekla, „ampak vi počakate.“

„Da, počakam.“

„Ob treh počakate zunaj na ulici.“

Sedla je zopet na stopnice in sva govorila vsakdanje stvari. Naslanjala se je na ograjo, pri tem se je odkrila njena nežna bela roka.

„Vi imate lepe bele roke,“ sem rekel. Prikrila jo je takoj s širokimi rokavi in me pogledala, kakor da ji ni prijetno, da sem govoril o tem.

Zopet jo je nekdo klical.

„Torej počakajte gotovo,“ je rekla ter odšla in se ni vrnila.

Plačal sem in odšel.

Zunaj je padal sneg na debelo, da je sproti zametel stopinje za ljudmi. Zavil sem ovratnik okoli ušes in hodil po ulicah. Tuintam se je pokazala gruča pijanih ljudi, zdajpazdaj je letela mimo kočija s polzametenim belim kočijažem, ob zidu so postajali stražniki.

Vrnil sem se pred kavarno. Zakajena okna so se svetila v noč. Po ulicah je prišla družba ljudi, zavili so naravnost v kavarno. Dvoje kočij je stalo pred njo. Kočijaža sta stala pri vratih in se pogovarjala.

Ako pride, sem si mislil, bi bilo treba, da ji najamem voz, kdo bo hodil v tem snegu. Stopil sem h kočijažu: „Koliko računate do . . .“

„Midva sva oddana, gospod. Danes ne peljem tja za petak.“

„Morebiti niti ne pride,“ sem pomislil, „mogoče ostane tu in jaz čakam zaman.“

Ura na pošti je bila tri. Hodil sem nemirno gor in dol. Gruče ljudi so prihajale iz kavarne. Tuintam je kdo obstal in čakal. Obrnil sem se, da bi odšel. Na oglu sem se ozrl. Ženska postava je stopila iz kavarne in je odšla po ulici.

„Ali je ona?“ Ogrnjena je bila v pelerino, da se ji je komaj videl obraz. Obstal sem pod svetilko.

„Satô!“

„Bala sem se, da boste odšli, v mrazu ni prijetno čakati.“

„Mislil sem, da ne pridete“ . . .

„Zakaj bi ne prišla, ko sem obljubila?“

„Ah, gospodična, ženske mnogo obljubijo, a malo izpolnijo.“

„A jaz sem vas vendar prosila.“

„Mislil sem, da je prevara.“

„Zakaj?“

„Koliko drugih bi vas moglo čakati in vozili bi se lahko domov.“

„Mislite? No, stopajte naprej!“

Stopal sem po zametenih ulicah in Satô je stopala v moje stopinje.

„Male korake delajte, mislite name!“ je rekla.

Obstal sem in se ozrl. Satô je skrbno pazila, da je stopala po mojih sledovih. Sneg je naletaval v gostih kosmih. Njena kapica je bila popolnoma bela in komaj se je izpod nje videl njen nežni obraz.

Pot je šla navzgor po ulicah v višji del mesta; ulice so bile prazne, cestne svetilke so stale samotno. Tuintam se je za okni svetila rdeča nočna lučica. „Njim je toplo“, je rekla Satô, „in mi hodimo v pozni noči po taki poti.“

„Meni se zdi pot prijetna.“

„Zakaj?“

„Ako pomislim, da hodi za menoj Satô in stopa v moje stopinje.“

„Ako bi morali hoditi vsak dan?“

„Hodil bi, ako bi hodil s Satô.“

„To se lahko zgodi.“

Zdrsnil mi je korak na spolzkem trotoarju.

„Pazite, ulice so čimdalje manj razsvetljene,“ je rekla Satô.

„Vidim, da bi bil moral vzeti voz, toda . . .“

„Hvala lepa za vašo prijaznost. Stanujem v novem delu mesta, ker so tu lepe sobe; v njih se človek lahko krasno nasanja.“

„Tudi jaz ljubim lepe sobe, ampak ne da se krasno sanjati, ako je človek sam.“

„Ako je človek sam, se da krasno sanjati,“ je trdila Satô.

Obstal sem. Pot je bila utrudljiva, veter je nosil sneg proti nama. Tudi Satô se je ustavila. Pogledal sem jo in zdela se mi je tako krasna v tej beli zimski noči. Privijala je tesno k sebi svoja krila in pihala v snežinke, ki so ji letele na obraz.

„Sedaj ste drugačni nego prej.“

Nasmehnila se je.

„Vi imate krasno življenje.“

„Pojdite naprej, prosim!“

Stopal sem naprej.

„Živite svobodno, oboževalcev je dovolj, tudi bogatih, izbirate si po volji. Zvečer se napolni kavarna: ljudje, družba, godba; zjutraj odidete domov, imate krasno sobo in sanjate po volji . . .“

Čakal sem odgovora . . . Satô je molče stopala za menoj. „Ali ni tako?“

Slišal sem le škripanje snega pod nogami. Mislil sem, da ni slišala mojih besed, začel sem zopet:

„Ako je ženska krasna, se igra s svetom, vsega ima dovolj: ljubezni, življenja, denarja . . .“

Stopinje za menoj so utihnile, ozrl sem se; Satô je stala.

„Utrujena sem, prosim vas, ne govorite tako!“

Hotel sem jo prijeti za roko.

„Ne, hodite!“

Stopal sem naprej in sem molčal. Stopala je za menoj, kakor sledi otrok svojemu voditelju.

„Kmalu bo Božič,“ je začela Satô. „Kje ga hočete praznovati?“

„Praznoval ga bom sam.“

„Tudi jaz bom sama.“

Obstal sem za trenotek.

„Satô, praznujva ga skupaj!“

„Skupaj? Ako hočete . . .“

„Da, Satô.“

„Kje?“

„Pri meni ali pri vas.“

„Jaz pridem k vam. Na sveti večer imamo prosto. Vi zakurite peč, pripravite vse za čaj in božičnico priskrbite, drugo prinesem jaz seboj.“

Stopal sem naprej kakor v sanjah. Izginil je ves metež, vse se je razjasnilo; tam v daljavi se je svetil sveti večer.

Prišla sva do vrha ulice, tam je stalo nekaj visokih hiš. Obstala sta pred prvo. Satô je vzela ključ in odklenila vrata. Podala mi je roko in rekla: „Ne pozabite na Božič! Lahko noč.“ Izginila je in vrata so se zaprla. Komaj da sem ji želel lahko noč. Oziral sem se po sledovih, ki so se poznali od najine poti. Težka je bila samotna pot čez zasnežene ulice proti domu...

* * *

Mesto je bilo pobeljeno, ceste zamrznjene, ulice polne ljudi. Tako je prišel božični večer. Soba je bila zakurjena, v kotu je stala smrečica, na mizi se je svetil samovar, vse je bilo pripravljeno, kakor je bilo naročeno. Sedel sem na zofi in pričakoval . . . Ali pride tudi ona? Kdo bi verjel? Sto in stokrat... In take ženske sploh rade lažejo. Res, Satô je izjema, toda tudi njo lahko izvabi denar. Zakaj bi ne živela veselo in bogato, ako ji svet nudi zabave in denarja. Bil sem parkrat v kavarni od onega dne, toda nisem

je spremil domov, komaj da je govorila z menoj. Rekla je, da bi mi bilo predolgo čakati, da pojde sama in da se vidiva na sveti večer. Podal sem ji roko in sem odšel, kakor je želela . . . Bog ve, kdo jo je spremljal domov. Kaj bi mi bilo do spanja, do noči? Legel sem doma na posteljo in sem očital samemu sebi lahko-vernost. Vse ženske te vrste se igrajo s svetom, kakor se svet igra ž njimi. Kaj bi na primer Satô iskala pri meni? Videla je, da nimam denarja, ker bi ji bil sicer oni večer najel voz. Sam sem ji priznal, da nisem bogat. Tam v kavarni pa posedajo ljudje s tisočaki, polivajo šampanjca, raztresajo denar in plačajo stotak za trenotek ljubezni. In vendar sem hodil kakor v sanjah po mestu in sem kupoval za sveti večer. Smrečico sem kupil in svečice, sladkarije in zvezdice, čaj, piškote in nove čaše. Sedaj se mi je zdelo vse to smešno, toda v onih trenutkih sem bil srečen. Dva dni prej sem bil v kavarni in Satô je rekla: „Pripravite gotovo, pridem ob osmih zvečer.“ Tako je bilo sedaj vse pripravljeno. Ura je odbila sedem. Soba je topla, samovar je na mizi, tudi vino je pripravljeno. V kotu je smrečica polna darov; ako bo hotela, bo prižgala lučice. Zagledal sem se v noč. Po mestu so zvonili zvonovi. Spomnil sem se na domovino. Tam stoje pobeljeni hribi z zelenimi smrekovimi gozdi, dolina leži pod njimi, kočje ob cesti. Luči se svetlikajo iz oken, iz daljave odmeva zvonjenje. Toplo je v kočah, tiha molitev kipi iz pobožnih src, vse polni mir, sreča. Tam med njimi sanja mati pri peči o sinu . . . Zagledal sem se v to sliko, ki je stala živo pred menoj. Skoraj da sem slišal pesem, ki se glasi nad molčečo dolino. — „Drugačna je bila sreča nekdanj, drugačna je sedaj. Takrat smo hrepeneče čakali, kdaj bomo stopili v cerkev pred jaslice, in sedaj pričakujem tebe, Satô. — Vzdrnil sem se, kakor da je nekdo položil roko name. Nikogar ni bilo. Ali je bila misel nanjo? Ura je kazala tričetrt na osem.

Pod oknom se je ustavila kočija. Nekdo se je menda pripeljal k hišnemu gospodarju v goste. Zaslišale so se tihe stopinje, nekdo se je dotaknil vrat, nalahno je potrkalo.

„Satô!“

Vstopila je oblečena v svileno belo obleko, z belim šalom na glavi, z zavitkom v roki. Stal sem presenečen, kakor da je nisem pričakoval. Zaprla je vrata, odložila šal in si popravila lase pred zrcalom.

„Ali ste vse pripravili?“

„Vse. Skoraj bi vas ne spoznal, Satô.“

„Zaradi obleke mislite? Človek mora biti oblečen stanu primerno: v kavarni sem gejša, na poti domov sem navadna ženska, danes sem vaš gost.“

Med tem je vse uredila in prišla k mizi. Njen obraz je kazal žensko dvajsetih let, mamljive krasote.

„Kako vam ugajam?“ je vprašala.

„Zelo mi ugajate . . . „Gledal sem jo kakor neverjetne sanje pred seboj. „V resnici nisem verjel, da pridete.“

„Saj sem vam obljubila.“

„Mislil sem, da vas zvabijo s seboj bogati ljudje. Resignirano sem čakal na srečo, na katero nisem veroval.“

„Vi niste verovali? Da, danes je malo vere na svetu.“

Ozrla se je po sobi. Nato je vzela svoj zavitek in ga razvila na mizi; potem je pripravila samovar. Vse je delala z večšo roko, kakor da je vsak dan opravljala ta posel.

„Zdi se mi, da gospodarim kakor v svojem.“

„Kakor v svojem, Satô.“

Samovar je stal obdan z modrim plamenčkom na mizi. Luč je svetila poljasno, ogenj je prasketal v peči. Sedela sva s Satô na zofi in govorila.

„Sedaj je dovolj igre, Satô! Govoriva resno. Čemu igrate komedijo, ko je resnica tako krasna! Govorite: vi niste navadna gejša, sploh niste gejša, niste Satô, vi ste več . . .“

Gledala je strmeče v mrak pred seboj.

„Satô, vi ne veste, kako mi je bilo, ko sem vas videl v onih zakajenih prostorih med šumečo družbo, ko sem videl, kako so starci po vas stegovali svoje roke, ko sem slišal žvenket denarja, trkanje kozarcev, pokanje steklenic.“

Gledala je molče pred se, kakor da samo napol posluša moje besede.

„Satô, vi ste vzbudili v moji duši krasne sanje. Kakor iz nebes e prišla ona obljuba za sveti večer. Nisem verjel, Satô, kako bi verjel? Sto in sto bogatih ljudi vas obdaja vsako noč, vso krasoto življenja vam nudijo, vse razkošje sveta; kaj je ta borna sobica proti onim palačam!“

„Sodite, kakor vsi, ki gledajo svet s takimi očmi kakor vi,“ je začela Satô. „No, takih ni mnogo, ker svet preveč pozna samega sebe. Kjer pa je mnogo spoznanja, je malo vere. Verujemo na to, kar vidimo in slišimo in ne verujemo na nič višjega in lepšega. Sto in sto ljudi se vsak dan menja v kavarni, kaj jim je gejša:

ženska, ki jim mora postreči; drugim se zdi, da je namenjena zabavi, nekteri mislijo, da je naprodaj. Morebiti so med temi ljudmi tudi taki, ki mislijo drugače, toda kdo jih pozna? Govore, pijo in se zabavajo kakor drugi. Naš gospodar je znal dobro izrabiti slabost ljudi, ki hočejo prevare. To je vsa njegova umetnost, znanje in bogastvo. Ako bi bil sezidal navadno kavarno, kdo bi se zmenil zanj. Treba je bilo japonskih dekoracij in gejš. Za dekoracije ni težava, dobi se jih po nizki ceni, in gejše se dobe zastonj. Danes ima človek majhno ceno. Gospodar jih je izbiral po volji; mnogo jih je odklonil, ker niso bile lepe. Govoril je nam in je rekel: „Poleg prijaznosti in ljubeznivosti ne nudite ljudem ničesar razen prevare. Ako bi imele na sebi navadno obleko, ne bi imele večje cene od drugih žensk; toda me smo gejše in gostje nas gledajo z zaljubljenimi očmi. Pridejo tudi bogati, plačajo šampanjca in razbijajo kozarce. Kaj žele? Ljubezniv nasmeh, prijazno besedo, lep pogled. Srečni so v svoji prevari in pijejo naprej . . . Želela sem vsaj en večer živeti po resnici, zato sem vas prosila za ta večer.“

V samovarju je zavrelo. Satô je pridejala čaja in je ugasnila ogenj, potem je zopet prisledla.

„Toda vi niste bili prej gejša, Satô; po vaših rokah sem spoznal.“ Molčala je dolgo in je skrila svoje nežne bele roke.

„Nisem bila gejša,“ je odgovorila resno. „Ljubila sem, kakor gejša . . . Pustite me, je rekla, kakor da se je vzbudila iz spominov. Vstala je, natočila je čaja v čaše in pridala sladkorja.

„Satô pomeni sladkor, kaj ne?“

„Pravijo. Ali pijete z rumom?“

„Da, mnogo ruma!“ . . .

Hvalil sem čaj in Satô se je smejala.

„Danes je čuden večer,“ je rekla Satô, „vsak človek dobi neke posebne želje. Sicer je tudi to prevara, kajti večer je enak večeru. Kaka je razlika v zimskih nočeh. Toda včeraj ni bilo, kakor danes in jutri bo od vsega komaj odmev. Tako dela človek iz življenja, kar sam hoče. Ustvarja si bajke in je tem srečnejši, čim bolj vanje veruje.“

„Kakor otroci. Toda mi ne bomo verovali v bajke in prevare.“

„Zakaj ne?“

„Preveč smo bili prevarani.“

„Ali ne čutite danes, da srce potrebuje vere?“

„Da, toda v resnico, ne v bajke! Hočem, da mi je Satô več, nego gejša, tako postane resnica lepša od prevare. Satô je krasna

tudi, ko ni gejša in tako je vredna ljubezni; ako pa bi bila krasna samo zaradi obleke, bi ljubil samo gejšo, a ne Satô.“

Satô je rekla: „Morebiti sem kakor biser, ki so ga ljudje zavrgli in se je izgubil med smeti. Ako je biser pravi, tudi med smetmi ostane sebi enak. Sedaj sem gejša, ki praznuje sveti večer v sobi tujega človeka.“

„Ne tujega, Satô.“

„Jaz vas ne poznam.“

„Poznate, Satô.“

„Da spadate med ljudi, ki si žele krasoto življenja; tudi krasota je prevara. Vsa vrednost prevare je v veri, vsa vrednost krasote v ljubezni. Ali ne mislite, da je tako?“

„Ne, krasota je resnična, kakor je resnična ljubezen. Glejte tudi brez prevare je krasen ta večer v vsej resničnosti.“

„In vendar je morebiti prevara.“

„Ne, jaz verujem, verujem vate, v ljubezen, v srečo!“

Prijela me je za roko in me peljala seboj. Prižgala sva sveče na smrečici . . .

„Vidite,“ je rekla Satô, „darovi so resnični, toda treba jim je bajke, da so krasnejši; v nebesa segajo, ker jih deli ljubezen. Enaka je njih cena, toda večja je njih vrednost pri onih, ki verujejo v bajko. Zato je treba na svetu več vere, nego jo daje spoznanje, da je sreča večja!“

Sedela sva kakor otroka ob božičnici in gledala v plapolajoče učice. Naenkrat se je njena roka stresla, solze so ji zalile oči.

„Satô!“

Luči so utripale kakor molitve obupanih src. Gorele so kakor plameni ljubezni, uničujoči sami sebe, razlivale so se in ugašale, kakor da bi umirale bajke. Tako so pogasile vse. Sedela sva z Satô na zofi in mi je pripovedovala dolgo povest. Luč je brlela na mizi, mrzel samovar je stal poleg nje in vino v kozarcih. Zunaj se je nad mestom razlegalo zvonjenje zvonov. Slavospev vere je donel čez zemljo. Zgrnile so se zvezde in se je zasvetilo od neba do zemlje, kakor da se je razodela velika skrivnost, objemajoča v neskončni ljubezni zemljo in ves svet. —

